

Козаченко О.В.

Миколаївський інститут права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

*завідувач кафедри кримінального права та інших кримінально-правових
дисциплін, доктор юридичних наук, професор*

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ПРОФЕСОРА Л.В. БАГРІЙ-ШАХМАТОВА

Науковий доробок професора Л.В. Багрій-Шахматова відрізняється не тільки різноманітністю та різноплановістю проведених ним кримінально-правових досліджень, які були і сьогодні залишаються зразком вдумливого осмислення та аргументованого вирішення теоретичних та практичних проблем кримінального права та практики його застосування, але й тим, що вони мають властивості базових напрацювань, які в подальшому використовуються послідовниками у, вже власних, наукових дослідженнях. Одним з таких питань, яке спонукало професора Л.В. Багрій-Шахматова до його наукових звершень та стало підґрунтям для подальших досліджень нами, його учнями, є необхідність виділення об'єктивних критеріїв ефективності кримінально-правового впливу.

Етимологія терміна «ефективність» вказує на його походження від латинського *effectivus* – продуктивний, що забезпечило його застосування у сферах науки і техніки. Так, у словнику іноземних слів, виданому на початку ХХ сторіччя, термін «ефективний» розглядається в контексті визначення ефективності сили току, ефективної потужності електричного струму. У подальшому термін «ефективність» набув свого поширення у економічній, а потім, і в інших соціальних сферах, з його використанням починає здійснюватися оцінка соціального управління та його складових, зокрема державного управління, що забезпечило набуття терміном «ефективність» вже юридичного змісту. Однак, на цьому його експансія не закінчилась, і сьогодні «ефективність» активно застосовується не тільки у правовій науці галузевого спрямування, але й у наукових дослідженнях окремих інститутів як комплексного, так і галузевого характеру. При цьому певних змін набуло і те значення, яке

вкладається в термін «ефективний», оскільки тепер він розглядається як «дієвий», тобто такий, що дає певний результат, забезпечує настання певних позитивних наслідків.

Слід підкреслити, що в кримінально-правовій науці термін «ефективність» набув значного поширення у контексті дослідження дієвості кримінального закону, його окремих інститутів, системи покарання в цілому та окремих видів покарань. У свою чергу, професор Л.В. Багрій-Шахматов довів необхідність визначення ефективності усієї системи кримінально-правових заходів, яка, на думку науковця, уособлює кримінальну відповідальність. При цьому в якості критеріїв ефективності кримінально-правових заходів професором Л.В. Багрій-Шахматовим запропонована трихотомія елементів, яка формує поняття ефективності: по-перше, максимальний результат у досягненні цілей кримінально-правових заходів; по-друге, фактор відрізка часу, протягом якого цілі досягаються; по-третє, всі види витрат для досягнення цілей як матеріального (витрат держави), так і інтелектуального, духовного характеру з боку посадових осіб державних органів, які здійснюють кримінальне провадження.

Погоджуючись у цілому із запропонованим підходом до визначення критеріїв ефективності кримінально-правових заходів, слід зазначити, що він дає можливість достатньо повно встановити ефективність у її статичному розумінні, навіть за умови виділення такого самостійного критерію, як темпоральні характеристики застосування кримінально-правових заходів. Запропоновану професором Л.В. Багрій-Шахматовим позицію, думається, доцільно доповнити двома критеріями, які відображають світоглядні засади функціонування сучасної системи кримінально-правових заходів.

Що стосується першого доповнення, то воно виводиться із культурологічного виміру кримінально-правових заходів і полягає в тому, що, по-перше, ефективність кримінально-правових заходів може бути визначена за умови сприйняття як системи заходів, такі окремих видів з боку суспільства як таких, що відповідають культурним цінностям народу, не суперечать його менталітету. Саме така соціальна легітимність кримінально-правових заходів виступає одним з базових критеріїв ефективності їх функціонування. По-друге, антропологічні засади функціонування кримінально-правових заходів зосереджують увагу на недопущенні застосування таких заходів, які в

цілому і не суперечать культурним цінностям, але пов'язані з надлишковим обмеженням прав і свобод, у першу чергу тих, які мають природний характер.

Уявляється, як ті, що запропоновані професором Л.В. Багрій-Шахматовим, критерії ефективності функціонування кримінально-правових заходів, так і додані в результаті власного наукового пошуку, зосереджують увагу на функціонуванні їх системи в цілому, пошуку не універсальних заходів, здатних реалізовувати всі або значну кількість цілей кримінально-правового впливу, а заходів «крапкового» впливу на поведінку правопорушника з таким набором прийомів і способів, який забезпечує здійснення необхідного і достатнього впливу, що повністю відповідає вимогам принципу верховенства права.